

Herzan Ferenc emlékkiállítás

A Szombathelyi Egyházmegye második püspöke,
gróf Herzan Ferenc (1735–1804) emlékére nyílt kiállítás
az egyházmegyei könyvtárban születésének
290. évfordulóján

„Kit érdem, s tudomány oly nagy polcra emelt,
Kit Róma nagy rangú hivatallal tisztelt.”

Június 10-én nyitotta meg a tárlatot dr. Székely János megyéspüspök, aki köszöntőjében felidézte Herzan Ferenc ígéretesen induló papi karrierjét. Ennek része volt, hogy Rómában a Collegium Germanicum et Hungaricumban tanult. Itt ismerkedett meg Szily Jánossal. A bécsi udvar is felfigyelt a jó képességű Herzan Ferencre, és hamarosan a prágai társaskáptalan dékánja, majd pármái követ, 1769-ben pedig Rómában a Rota Romana bírása. Tíz évvel később, 1779-ben bíboros, a Német-római Birodalom teljhatalmú minisztere a pápai udvarnál „Protector Germaniae” címmel. Ez persze azt is jelentette, hogy gyakran a bécsi udvar álláspontját kellett képviselnie az Egyházzal szemben – mondta Székely János. Herzan jelentőségét mutatja, hogy részt vett VI. Piusz pápa bécsi látogatásán, amikor a pápa II. József császárral találkozott, és egyeztetett az uralkodó az egyházat súlyosan érintő intézkedéseiről. Herzan Ferenc bíborosként ott volt az 1799-es velencei pápaválasztáson is. Akkor már, mint kinevezett, de még fel nem szentelt szombathelyi püspök.

1800. május 18-án szentelte püspökké VII. Pius Herzant nagy ünnepélyességgel, 17 bíborossal együtt.

A Szentatya meleg hangú homíliát intézett hozzá: „Tudta ez a bölcs és vallásos császár – mondja VII. Pius, utalva I. Ferencre, aki Herzant püspökké kinevezte –, hogy Te nemcsak azon tulajdonságokkal magaslasz ki, melyek Isten s emberek előtt legjobb püspökké tesznek, hanem élni fogsz mindazon segítőeszközökkel is, melyek szükségesek ahhoz, hogy a püspökség szentül s az egyház javára töltsék be: hogy tehát a szombathelyi egyház, mely szent Márton, toursi püspök születése révén híres-neves, melynek vezetésére Te most kiválasztattál, a te buzgóságod, éberséged és erényeid által megvilágosítva, új dicsőséggel tündököljön.”

1797-ben Szily János meghívására Herzan egy rövid időt Szombathelyen töltött. Így amikor 1799-ben kinevezték az egyházmegye vezetőjének, nem volt teljesen ismeretlen számára ez a vidék, mondta Székely János. Herzan intézkedései közül kiemelte, hogy nagy gondot fordított arra, hogy a római szabályok szerint misézzenek a papok. Buzdította papjait az idegen nyelvek tanulására, valamint, hogy a francia forradalom eszméi ellen lépjenek fel. Elrendelte, hogy ha Oltáriszentséget visznek beteghez, akkor baldachin alatt vigyék, ahogy ezt Rómában tették.

Székely János két dologra hívta fel a figyelmet. Az egyik, hogy napjainkban már nem kell olyan közvetlen világi befolyástól tartania az Egyháznak, mint Herzan idején. Illetve, hogy az evangéliumnak, a kereszténységnek kultúrát, művészetet, tudományokat megtermékenyítő hatása van.

Ennek eredménye a számtalan művészeti alkotás, a könyvek, amelyeket Herzan is gyűjtött. Kb. 5000 kötetes könyvtárat hagyott az egyházmegyére, illetve számos értékes festményt rokonaira. Hosszas betegség után, 1804. június 2-án Bécsben halt meg. Utolsó kívánsága szerint hazahozták Szombathelyre, és a Székesegyház kriptájában temették el.

A kiállítás megnyitóján nem tudott jelen lenni dr. Koltai Jenő atya, aki 1970 és 1975 között tevékenykedett könyvtárosként az intézményben. A Herzan-könyvtárral kapcsolatban több cikk, tanulmány szerzője, emellett szakdolgozatában is e gyűjteménnyel foglalkozott. A jeles napra írt köszöntőjében új szempontokra hívta fel a figyelmet a püspökkel és a könyvtárral kapcsolatban:

„A bíboros nevét így szoktuk használni, szóban és írásban is: Herzan bíboros. Ő azonban cseh előkelő származású volt, és a nevét így használta: Hrzan. Ez a magyarban bizony nehéznek hangzik, de a környező népek nyelvében egyáltalán nem furcsa. Ezért használhatta például nyugodtan a római Collegium Germanicum et Hungaricumban, ahol társa Szily János, a későbbi szombathelyi püspök volt.

Budapesten végeztem a könyvtárszakot. A diplomamunkámat azzal fejeztem be: még sok-sok mindent tudunk tanulni Herzan bíboros könyvtári gyűjteményéből. Egy kutató pl. kimutathatja, hogy mikor és hogyan tért át maga Herzan bíboros is a »magyarosabb« névhasználatra.

Szigorított a szeminárium házirendjén, beszüntette a kispapok vásár- és ünnepnap délutáni kimenőit, illetve bevezette számukra a díszes, nagykarimájú, háromszögletű kalap viselését. Ezt nagyon nem szerették a papnövendékek, azonban soha nem lehetett tudni, mikor jön át a bíboros, tehát a ruhák, illetve a séták alkalmával az idegen nyelvek használatát mindig alkalmazni kellett. Kényszerből. A kispapok napi könyve – schematizmusa – megemlíti azt is, hogy a bíboros halálhírére egyszerre eltöröltek mindent, és nem is állították vissza ezeket az előírásokat.

Szombathely egyik nevezetessége volt a főtéren lévő kút. Ez sokáig működött is. Mindenki, aki a városba jött, kellett hogy igyék a vízből. Ezt többszöri felkérésre se volt hajlandó a bíboros megtenni, mert orvosi tanácsára csak ásványvizet ivott, de mindenkiben benne maradt: ő nem kóstolta meg a város vizét.”

Bár csak rövid ideig, mindösszesen 4 évig töltötte be a püspöki tisztséget Szombathelyen – hiszen idősebb korában, élete végén, betegen nevezték ki – maradandó nyomot hagyott az egyházmegye életében. Az egyházmegyei könyvtár állományának – a Szily János püspök által vásárolt könyvek mellett – az ő gyűjteménye adja a legértékesebb részét.

A tárlatban a püspök könyvtárának anyagából válogattunk a nyelvi és tartalmi sokszínűséget szem előtt tartva és megmutatva. Az elmúlt körülbelül két évben az egyházmegyei levéltárral, annak vezetőjével, Rétfalvi Balázssal együtt egy közös projekt keretében minden egyes kötetet kézbe vettünk. Lefotóztuk a könyvek címlapjait, kötését, érdekesebb mellékleteit. A következő időszak feladata lesz ezeknek a címlapoknak a szerkesztése, az OPAC-katalógusba már beírt rekordokhoz való hozzárendelése, az adatok kiegészítése, pontosítása, hogy ezáltal részletesebb információkhoz juthassanak a katalógust használó kutatók, érdeklődők. A kötetek fotózása közben is tapasztaltuk, hogy mennyire értékes, sokszínű, különleges állományról van szó.

A gyűjteményt hosszú ideig egy teljesen zárt és szinte hozzáférhetetlen egységnek tekintették, publikáció sem jelent meg az anyagáról. Egy korabeli, kézzel írott jegyzék volt az állományról, amelyet megtekinthetnek az érdeklődők a kiállításban, illetve egy nagyalakú, díszes képgyűjtemény, amely Herzan bíboros és kortársai képeit, rézmetszeit tartalmazza. Ennek képeiből is található néhány másolat a tárlókban.

Ha ezt a gyűjteményt nyelvi összetétel szerint nézzük, elmondhatjuk, hogy több mint 20 nyelven találhatóak benne dokumentumok. Herzan püspök rövid hivatali ideje alatt egyik legfontosabb intézkedése az volt, hogy a papoknál, papnövédekéknél szorgalmazta az idegen nyelvek tanulását, sokan az ő biztatására tanultak meg héberül vagy valamilyen keleti nyelven. Könyvtárosa, Róka Imre, aki később a szombathelyi teológián főiskolai tanár lett, Herzan tanácsára tanulta meg a könyvtári könyvek ismeretéhez és ismertetéséhez szükséges keleti nyelveket: hébert, szírt, káldot és arabot, illetve a latin mellett a legfontosabb nyugati nyelveket: a franciát, a németet és az olaszt. Anyanyelvén kívül még 8 nyelvet!

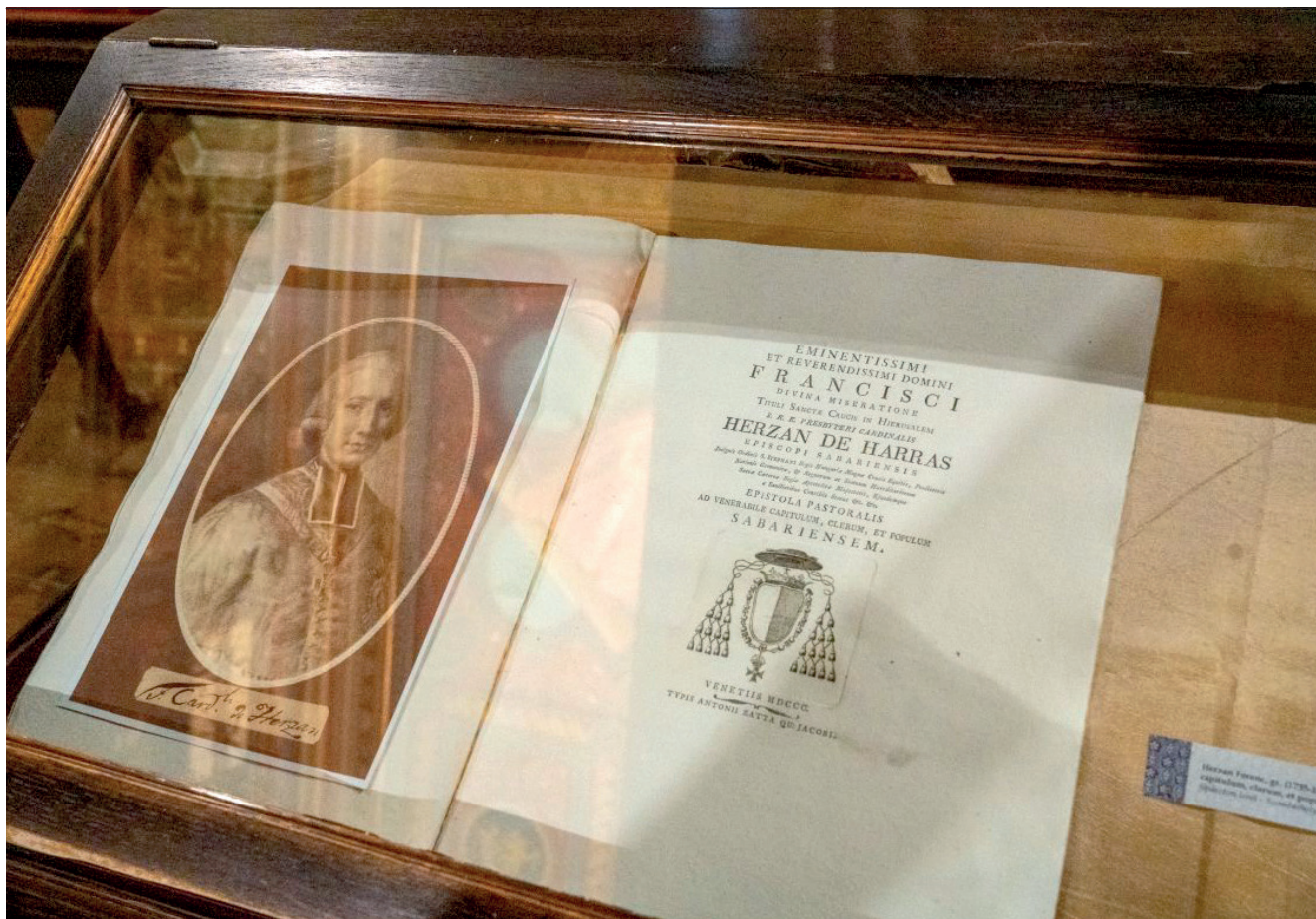
A könyvtár kialakulása a 18. század utolsó negyedére tehető. Herzan polihisztor gyűjtő volt, 5.200 kötetben több mint 2.000 mű található az állományban. A püspök tudatos könyvvásárlásai mellett, több kötet nagynevű gyűjtőktől került hozzá, például Josef Garampi (1725–1792) bécsi nuncius könyvtárából. A legtöbb kötet első kiadás, így fontos forrása, lenyomata egy 18. századi arisztokrata főpap érdeklődési körének. Vannak könyvek, melyeket a bíborosnak ajánlottak, ezekről a bejegyzések tanúskodnak.

A könyvek tartalmukat tekintve is változatos képet mutatnak. Szinte minden tudományág képviselve van az állományban. Dr. Koltai Jenő atya dolgozatában 6 fő csoportot jelölt meg a témák tekintetében:

- I. művészetek,
- II. irodalom, történelem,
- III. filozófia,
- IV. vallás, egyház, egyházpolitika,
- V. könyvtárak,
- VI. összefoglaló jellegű, általános művelődéstörténeti művek.

Találhatnak az érdeklődők a kiállításban különböző nyelvekre fordított bibliát (pl. arab, héber, holland nyelven), orvostudománnyal, jóslatokkal kapcsolatos műveket, prédikációs köteteket, egyháztörténettel, teológiával foglalkozó művet, misekönyveket, szótárt, nyelvkönyvet, útikönyvet, atlaszt, földrajzi, építészetrel, mezőgazdasággal kapcsolatos kötetet, még szakácskönyvet is. A felsorolás korántsem teljes.

A könyvtár köteteinek külső megjelenése is több szempontból különleges. A kötésekre jellemző a csodálatos szín- és formagazdagság. Sok könyvnek csak a gerince díszített különféle mintákkal, de dúsan aranyozva. Mivel Herzan bíboros diplomáciai megbízatásai miatt beutazta Európa nagy részét, szinte minden jelentős európai könyvkötő műhely alkotása megtalálható az állományban. Több könyvet ajándékba kapott, neki ajánlották, így a kötéstáblákon általában az adományozók, pápák, királyok címerei vagy magának Herzánnak az aranyozott címere látható. A köteteken belül pedig minden könyvet Herzan bíboros egyszerű, metszett címere, vagy pecsétje díszít. Ez is segítette dr. Géfn Gyulát – aki 1927-től volt az egyházmegyei könyvtár és levéltár igazgatója –, hogy Mikes János akkori megyéspüspök utasítására szétválassa Herzan bíboros könyveit a többi püspökétől. Ezután kerültek át a könyvei a püspöki palotába, ahol közel 100 éven át voltak elzárva, így kutatni, megtekinteni nem lehetett az állományt. 2007/2008-ban költözhetett át dr. Veres András püspök atya engedélyével a könyvtár a Boldog Brenner János Kollégium második emeletére, az egykori székesegyházi könyvtár helyére, termeibe.

Nem lehet szó nélkül elmenni a gyönyörű, változatos mintázatú előzéklapok mellett sem, melyek összekötik a könyvek kötéstábláját a könyvtesttel. Ezekből is látható néhány a kiállítás tárlóiban. A könyvtár jövőbeli tervei között szerepel egy online katalógus létrehozása, válogatva a legszebbek közül, amelyet szeretnénk majd a könyvtár honlapján közzé tenni.

A megnyitón a Dr. Csepregi Horváth János Általános Iskola két harmadik osztályos tanulója, testvérpárja, Khalil-Koroknai Áron és Dániel két rövid művet szóltatott meg furulyán. Rajtuk kívül az előző évekhez hasonlóan az idei rendezvényen is közreműködtek a Boldog Brenner János Kollégium diákjai. Három tizenegyedikes tanuló vállalta a szereplést. A Herzan püspök Szombathelyre érkezése alkalmából született költeményt – melynek címe: *Nagyméltóságú gróf Herzan Ferenc ő eminenciájának, a római anyaszentegyház kardináljának második szombathelyi püspöknek székébe örvendetes béiktatásán vigadozó pásztor* –, Preiffer Attila és Czipa Barnabás előadásában hallhatta a közönség. A megnyitó záróakkordjaként pedig Gyarmati Adél énekelte el Esterházy Pál *Harmonia Caelestis* című művéből az *O Maria, Mater pia* kezdetű Mária-éneket.

A kiállítás a csütörtöki és pénteki napokon a 9, 11, 13 és 15 órakor kezdődő tárlatvezetések alkalmával tekinthető meg.

RÓNAINÉ MAGYAR KRISZTINA
Szombathelyi Egyházmegyei
Könyvtár